Florin Sterian

INVENTAR AL METODELOR DE DEFINIRE LEXICOGRAFICĂ

Metalexicografia este, după cum se ştie, o disciplină care a început să fie conştientizată de sine stătător în cadrul lingvisticii abia din a doua jumătate a secolului trecut. Desigur, construirea lexicoanelor are o vechime demonstrat multimilenară, iar problematica definiției se raportează la o istorie ce merge până la Aristotel.

Însă scopul întreprinderii de față are în vedere o trecere în revistă a unora dintre cele mai importante teoretizări privind metodele prin care se poate construi definiția lexicografică, teoretizări aparținând, după cum spuneam la început, ultimelor decenii.

Una dintre primele şi în acelaşi timp cele mai complexe dezvoltări privind metodele prin care se concretizează definiția lexicografică îi aparține cercetătoarei franceze Josette Rey-Debove (*Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, The Hague, Paris, Mouton, 1971)[1]. Astfel, prima distincție cu care operează Rey-Debove o constituie, folosind o terminologie poate improprie astăzi, cea între definițiile construite în **metalimbă a conținutului** şi definițiile realizate în **metalimbă a semnului**. Fără a intra în amănunte care nu fac obiectul expres al demersului nostru, facem precizarea că în cazul primului tip de definiții se procedează la descrierea *conținutului definitului în termeni de conținut*, în timp ce al doilea tip de definiții informează asupra *semnului*.

I. La rândul lor, definițiile construite în metalimbă a conținutului se împart în două categorii: definiții **substanțiale** şi definiții **relaționale**. Definițiile substanțiale sunt cele care au în vedere substanța definitului, în timp ce relaționale se numesc acele definiții care exprimă relația ce se realizează între definit şi un alt cuvânt care îl califică, prin intermediul unui instrument gramatical.

1. Definițiile substanțiale sunt categorizate şi ele, după modul cum se realizează:

a) prin cuvânt **sinonim**[2].

[1] O tipologie a definiției anterioară a fost întocmită de Richard Robinson (*Definition*, Oxford, 1950). Iată, apud Uriel Weinrich (*La définition lexicographique dans la sémantique descriptive*, în „Langages", **19**, septembre 1970, p. 83–84), care ar fi metodele decelate de Robinson: sinonimică, analitică, de sinteză, denotativă, demonstrativă (ostensivă), prin implicație (contextuală), prezentând o regulă.

[2] Acest subiect ne propunem a-l dezvolta separat, într-o lucrare viitoare.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

Acestea pot avea în vedere:

– substantive:

NATRIU (Chim.) Sodiu.[3]

– verbe:

SUCOMBA (Livr.) A muri, a deceda.

– adjective:

HIPODERMIC (Anat.) Subcutanat.

– adverbe:

NICIUNDE Nicăieri.

b) prin **incluziune** (presupunând ceea ce Rey-Debove numeşte un *incluant*).

Este vorba de procesul de desemnare, în linii generale, a ceea ce Aristotel numea *gen proxim* şi *diferenţă specifică*. Categoria gramaticală căreia i se aplică acest tip de definiţie este desigur, substantivul:

DREPTUNGHI Patrulater care are toate unghiurile drepte şi laturile opuse egale.

În ceea ce priveşte alte categorii gramaticale, Rey-Debove vorbeşte de extinderea noţiunii de incluziune, deoarece, spune aceasta, definiţia nu se raportează la definit prin copula „este” (ca în cazul definiţiilor nominale), ci prin „semnifică”.

Este cazul verbului:

NAVIGA A se deplasa pe apă.

şi mult mai puţin frecvent al adjectivului:

ENORM Foarte mare.

sau al adverbului:

DIS-DE-DIMINEAŢĂ Foarte de dimineaţă.

c) prin **analiză** (presupunând aşa-numiţii *falşi incluanţi*).

Rey-Debove are aici în vedere cazul în care, atunci când se practică o lectură a „minimei incluziuni”, predicaţia devine falsă, doar lectura în integralitate fiind adevărată. Astfel, dacă avem în vedere definiţia:

JUSTIŢIE Totalitatea organelor de jurisdicţie dintr-un stat.

nu se poate accepta ca adevărat enunţul cuprinzând incluziunea minimă „Justiţia este o totalitate”.

În afară de substantive (exemplul de mai sus), definiţii de acest fel se pot întâlni şi în cazul verbelor:

APLANA A face să dispară o neînţelegere, un conflict etc.

al adjectivelor:

ALEGORIC Caracteristic alegoriei.

sau chiar al adverbelor:

MATEMATICEŞTE (Astăzi rar) Conform cu procedeele întrebuinţate în matematică.

d) prin **opoziţie**.

[3] Menţionăm că exemplele folosite care nu citează sursa sunt extrase din *DEX*. De asemenea, ţinem să precizăm, cu acest prilej, că punctul nostru de interes îl reprezintă dicţionarul explicativ unilingv general, iar lucrările la care ne raportăm sunt elaborate sub egida Academiei Române (*DA*, *DLR*, *DL*, *DM*, *DEX*, *MDA* – legenda siglelor utilizate, notorii, de altfel, se găseşte la sfârşitul lucrării noastre).

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

În cazul substantivului, definiția se realizează cu ajutorul privativelor:

MIATONIE (Med.) Absență a tonusului muscular.

(Trebuie remarcat faptul că acest tip de definiție poate fi încadrat în aceeaşi măsură şi în categoria precedentă, cea presupunând falşi incluanți.)

De asemenea, se poate întâlni şi în cazul verbului:

AJUNA A nu mânca nimic.

sau al adjectivului:

CADUC Lipsit de trăinicie.

2. Definiții relaționale.

În primul rând trebuie spus că e vorba de o metodă de definire ce nu poate fi întâlnită în cazul substantivului şi în cel al verbului, aceste categorii gramaticale făcând obiectul definițiilor substanțiale (sau, eventual, al definițiilor realizate în metalimbaj al semnului, după cum vom arăta puțin mai jos).

Definițiile relaționale sunt împărțite şi ele de către Rey-Debove în:

a) definiții **relative**.

Acest tip de definiție reprezintă apanajul adjectivului:

ACTIV Care participă (în mod efectiv) la o acțiune.

b) definiții realizate cu ajutorul unei **prepoziții**.

Cuvintele definite astfel pot fi adjective:

AUTOMOBILISTIC De automobilism.

şi adverbe:

DEVREME De timpuriu, din timp.

II. În ceea ce priveşte definițiile numite de către Rey-Debove ca fiind realizate în metalimbaj al semnului, trebuie spus că acestea se deosebesc fundamental de definițiile prezentate până acum prin faptul că nu sunt substituibile definitului în vorbire.

Definiții fireşti în metalimbaj al semnului sunt, desigur, cele realizate pentru prepoziții şi conjuncții, articole şi pronume de diverse tipuri, precum şi pentru interjecții. Verbele, pe de altă parte, nu sunt niciodată definite astfel. Referitor la substantive, lucrurile sunt mai nuanțate. Dacă, în ceea ce priveşte diminutivele, augmentativele şi chiar numele generice există o justificare pentru utilizarea definiției metalingvistice:

ARDEIAŞ Diminutiv al lui *ardei*.

BEȚIVAN Augmentativ al lui *bețiv*.

BACTERIOZĂ Nume generic dat bolilor produse de bacterii la om, plante şi animale.

sunt mai greu de înțeles situațiile în care apar definiții de genul:

ADVENTISM Numele unei doctrine religioase practicate de o sectă creştină [...].

sau

MATRIARHAT Denumire a perioadei comunei primitive, caracterizată prin stabilirea apartenenței la gintă pe linia descendenței materne.

(Aşa stând lucrurile, nu putem să nu remarcăm faptul că ORICE substantiv ar putea primi o definiție care să înceapă cu „numele” sau „denumire”!)

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

O altă sistematizare interesantă a metodologiei de definire lexicografică pe care am dori să o prezentăm aici este cea a lui Robert Martin (*Pour une logique du sens*, Paris, Presses Universitaires de France, 1983). Astfel, Martin delimitează două tipuri principale de definiții: **parafrastice** şi **metalingvistice**.

I. În ceea ce priveşte definițiile parafrastice, acestea sunt subcategorizate după cum urmează:

1. Definiții **hiperonimice**, care pot fi, la rândul lor, de trei tipuri:

a) definiții **pozitive**:

ABDICA A renunța la tron.

b) definiții **negative** (sau **antonimice**):

IGNORA A nu şti nimic, a nu cunoaşte ceva.

c) definiții **conjuncționale**:

COŞCOVI (Despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre furnirul de pe mobilă etc.) A se ridica, a se dezlipi şi a se plesni din cauza căldurii, a umezelii etc.

2. Definiții **metonimice**.

Sunt definițiile în care, arată Martin, în loc să se folosească incluziunea sau implicația, adică o procedură hiperonimică, se stabileşte un raport de metonimie. Acest raport poate fi realizat prin:

a) utilizarea unor vocabule precum „parte", „bucată" etc.:

ALERGOLOGIE Parte a medicinei care se ocupă cu procesele şi cu bolile de natură alergică.

BRAȚ Segment al membrului superior cuprins între corp şi umăr.

GARF Bucată de carne de porc din porțiunea primelor vertebre.

b) intermediul unor vocabule precum „ansamblu", „totalitate":

ADSTRAT (Lingv.) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom după constituirea lui.

GERIATRIE Ansamblu de mijloace preconizate pentru întârzierea apariției senilității.

De asemenea, se mai poate vorbi şi de un caz rar, când avem de-a face cu metonimie privativă:

TRUNCHI Trupul unui om, fără cap şi fără membre.

3. Definiții **derivaționale**.

Acest tip de definiții utilizează, după cum spune Martin, proceduri morfologice simple:

AERODINAMICITATE Caracter aerodinamic.

ACHIZITIV Referitor la o achiziție.

ABDICARE Acțiunea de *a abdica*.

4. Definiții **aproximative**.

Sunt definiții care uzează de indicatori de tipul „un fel de":

BUZUNAR Un fel de pungă interioară cusută la haine, în care se țin lucruri mărunte.

II. Desigur, Martin ia în considerare şi definițiile realizate printr-o singură vocabulă (un cuvânt sinonim), pe care le numeşte definiții **non-parafrastice**.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

III. În ceea ce priveşte definiţiile metalingvistice, autorul nu insistă pe vreo detaliere a subiectului, iar noi vom spune că ele se confundă cu ceea ce Rey-Debove numea definiţii realizate în metalimbă a semnului.

Desigur, modul de construcţie a definiţiei lexicografice a fost avut în vedere de mai mulţi cercetători din domeniul metalexicografiei, cu contribuţii mai mult sau mai puţin relevante ori prin referire la studii anterioare[4].

În ceea ce ne priveşte, ne vom raporta aici mai pe larg doar la una dintre încercările de tratare a problematicii metodologiei de definire lexicografică în ansamblul ei. Este vorba de una dintre cele mai recente lucrări care au în vedere şi acest subiect – Jean Pruvost, *Les dictionnaires français outils d'une langue et d'une culture*, Paris, Editions Ophrys, 2006.

Primul tip de definiţie la care face referire Pruvost este cea de factură aristoteliană (*genus proximum* şi *differentia specifica*), şi pe care o numeşte definiţie **logică** sau **prin incluziune**. Astfel, dacă avem în vedere definiţia:

> BIBAN Peşte răpitor de apă dulce, cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale, cu carnea albă, gustoasă.

„peşte" reprezintă genul proxim (hiperonimul), iar „răpitor", „de apă dulce", „cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale", „cu carnea albă, gustoasă" diferenţa specifică (sau indicatori, sau definisori specifici, după nomenclatura lui Pruvost).

În cazul în care considerăm definiţia din *DEX* ca având trăsături semantice suficiente pentru a identifica respectivul peşte şi numai pe el (obiectiv îndeplinit, apreciem), această definiţie s-ar putea numi **suficientă**.

Dacă avem însă în vedere definiţia din *DM*:

> BIBAN Peşte răpitor de apă dulce, cu carnea albă, gustoasă.

ne dăm seama că ea ar putea fi valabilă, spre exemplu, şi pentru ŞTIUCĂ. În acest caz, arată Pruvost, avem de-a face cu o definiţie **hipospecifică**.

(Trebuie spus însă că definiţia nu este de blamat decât într-o anumită măsură, atâta vreme cât este susţinută, probabil mai sugestiv decât prin prezentarea unor caracteristici clar diferenţiatoare, de un desen înfăţişând respectivul peşte.)

Pe de altă parte, dacă ne raportăm la definiţia din *DA*:

> BIBAN Peşte foarte răpăreţ (sic!); trăieşte mai ales în apă dulce, dar şi în apă sărată; pe spinarea verde-închisă are mai multe dungi late, negre-verzi; în comerţ, mai ales ca peşte sărat.

suntem în situaţia în care avem de-a face cu informaţii de factură semantică sau comentarii enciclopedice care nu sunt neapărat necesare pentru identificarea definitului (în speţă, „în comerţ, mai ales ca peşte sărat").

În acest caz, se poate vorbi aşadar de o definiţie **hiperspecifică**.

[4] Jean Dubois, Claude Dubois, *Introduction à la lexicographie*. *Le dictionnaire*, Paris, Librairie Larousse, 1971; Giovanna Massariello Merzagora, *La lessicografia*, Bologna, Zanichelli, 1983; Sidney I. Landau, *The Art and Craft of Lexicography*, New York, Charles Scribner's Press, 1984 etc.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

Alte tipuri de definiții avute în vedere de Jean Pruvost sunt definițiile **prin echivalență sinonimică sau antonimică**. Nu vom insista, la definiții sinonimice şi antonimice (sau negative) ne-am referit puțin mai sus.

Apoi Pruvost vorbeşte despre definiții **prin legare noțională sau morfologică**. Un exemplu de definiție prin legare noțională ar putea fi:

CUMNAT Fratele sau sora unuia dintre soți în raport cu celălalt soț.

în timp ce legarea morfologică are în vedere definiții precum:

ACȚIONARE Faptul de *a acționa*.
ANATOMIC De anatomie, privitor la anatomie.
CUMULATIV Care cumulează.

E vorba, în fapt, de definițiile pe care Robert Martin le numea derivaționale. Iar motivația pe care o prezintă Pruvost pentru acest tip de definiție ar fi economia de spațiu şi evitarea repetiției inutile, în măsura în care cuvântul se găseşte într-o proximitate alfabetică pentru a putea permite lectorului să se raporteze fără dificultate la termenul prin intermediul căruia se realizează definiția. (Cine are îndoieli în privința solidității argumentelor autorului este invitat să consulte, spre exemplu, definițiile de la BĂGA şi BĂGARE din *MDA*).

De asemenea, Pruvost se referă şi la definiții **metalingvistice**, fără însă a aduce noutăți pe această temă față de cele prezentate până acum.

O dihotomie interesantă însă pe care o propune autorul (preluând o distincție introdusă de Robert Martin[5]) este cea între definiții **convenționale** şi definiții **naturale**. Astfel, spre exemplu, prin convenție, în lingvistică FONEM reprezintă cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcțiunea de a diferenția cuvintele între ele, precum şi formele gramaticale ale aceluiaşi cuvânt, după cum, în matematică, DREAPTĂ este linia care uneşte două puncte din spațiu pe drumul cel mai scurt.

Trecând pe tărâm românesc, trebuie spus că preocupările în domeniu nu sunt deloc generoase. Ele se mărginesc în general la indicațiile mai mult de natură funcțională din prefețele dicționarelor (cea mai elaborată prezentare a modului de construcție a definiției fiind aceea din aşa-numita „Fasciculă 0" a *DLR*-ului).

Acestea fiind datele problemei, am ales să ne referim la, poate, cea mai autorizată contribuție de la noi din punctul de vedere al subiectului pe care îl avem în atenție, articolul lui Iorgu Iordan de acum mai bine de o jumătate de secol[6].

[5] *La définition «naturelle»*, în „La définition. Actes du Colloque **La définition**, organisé par le CELEX (Centre d'Études du Lexique) de l'Université Paris-Nord (Paris 13, Villetaneuse) à Paris, les 18 et 19 novembre 1988". Éditeurs: Jacques Chaurand et Francine Mazière, Paris, Librairie Larousse, 1990, p. 86–95.

[6] *Principes de définition dans les dictionnaires unilingues*, în „Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès international des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957", Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1957, p. 223–234.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

Astfel, trebuie spus că Iordan împarte definiţiile lexicografice în două mari grupe: definiţii **lexicale** şi definiţii **gramaticale**, în această a doua categorie incluzând, pe lângă augmentative, diminutive, nume colective, şi adjectivele cu valoare nominală, adverbele provenind din adjective etc.

În acelaşi timp, lingvistul recomandă, pe cât posibil, dublarea definiţiei numite gramaticală cu definiţii lexicale („singurele definiţii veritabile", după exprimarea sa). Pe acestea din urmă le mai numeşte şi definiţii **sinonimice** (având aici în vedere atât sinonimia la nivel de cuvânt, cât şi sinonimia perifrastică).

De asemenea, nu putem să nu menţionăm aici şi atenţia pe care Angela Bidu-Vrănceanu o acordă felului cum este concepută definiţia lexicografică, însă mai mult ca factor de raportare, „vedeta" preocupărilor autoarei constituind-o definiţia de natură terminografică, aparţinând lexicului specializat[7].

În continuare, ne vom referi, sumar, şi la „adjuvanţii" definiţiei lexicografice, cu rol în înţelegerea cât mai exactă a sensului, în vederea utilizării corecte a definitului în vorbire.

Primul aspect pe care îl luăm în considerare îl reprezintă informaţiile (date, în general, între paranteze) care precedă multe dintre definiţiile de dicţionar, reprezentând judecăţi de valoare explicite ale lexicografului în raport cu normele şi condiţiile de utilizare a definitului respectiv.

Este vorba de aşa-numitele *mărci de uzaj*; aici, din raţiuni ce au în vedere sintetismul, ne limităm a le enumera: *diacronice*, *diatopice*, *diaintegrative*, *diamediale*, *diastratice*, *diafazice*, *diatextuale*, *diatehnice*, *diafrecvenţiale*, *diaevaluative*, *dianormative*.

O altă modalitate de a veni în sprijinul utilizatorului producţiei lexicografice, în vederea apropierii cât mai riguroase de înţelegerea exactă a sensului definitului, o reprezintă apelul la exemple de enunţuri conţinând definitul în cauză. Acestea pot fi extrase din alte tipărituri (situaţie în care se află, dintre dicţionarele pe care le-am luat ca reper, *DA*, *DLR* şi *DL*) sau construite de către lexicograf (spre exemplu, pentru celelalte dicţionare avute în vedere, în cazul prepoziţiilor şi conjuncţiilor, care nu se pot defini decât metalingvistic).

De asemenea, există şi dicţionare care se bazează pe suportul ilustraţiilor în complinirea sensului. Prezentăm, de asemenea numai prin enumerare, o tipologie a ilustraţiei de factură lexicografică (după Jean Pruvost, op. cit.).

a. după maniera de prezentare: ilustraţie *monofiguralǎ/polifiguralǎ*, *totalǎ/ parţialǎ*, *sintagmaticǎ/paradigmaticǎ*, *scalarǎ/ascalarǎ*, *anaforicǎ*;

[7] *Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2007, p. 48–71. (De asemenea, ţinem să menţionăm, cu acest prilej, chiar dacă nu face obiectul expres al preocupării noastre, interesul pe care terminografia începe să-l stârnească şi la noi – spre exemplu, o tipologie a definiţiei juridice este prezentată de Adriana Stoichiţoiu-Ichim în *Semiotica discursului juridic*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001, p. 123–130.)

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

b. după maniera de tratare a informațiilor aduse de referent: *simplă/complexă*, *terminologică*, *tipologică*, *multilaterală*, *ordonată*.

În ceea ce priveşte setul de dicționare avut în vedere, lucrările care folosesc ilustrația sunt *DM* şi *DEX* (în prima ediție) – acesta din urmă doar în varianta polifiguralǎ şi tipologică (planşe inserate).

Şi nu putem încheia acest capitol al lucrării noastre fără a menționa şi rolul pe care îl au analogiile şi asociațiile în susținerea definiției lexicografice.

O referire se impune a fi făcută şi la modul de grupare a sensurilor cuvintelor polisemantice. Astfel, se spune adesea[8], printr-o imagine destinată să concretizeze lucrurile, că există trei tipuri fundamentale de filiație: în lanț, în raze şi arborescentă. În primul caz, un sens nou se naşte din unul mai vechi, totul formând o linie simplă; în al doilea, unul sau mai multe sensuri ale cuvântului formează centre de iradiere a altor sensuri, noi. În al treilea caz, care a rezultat din combinarea celorlalte două, în unele puncte din structura semantică a cuvântului, filiația se produce în lanț, iar în alte puncte, în raze. (Aceste trei tipuri de filiație se redau cu ajutorul unor semne şi procedee tehnice – cifre arabe şi romane, litere mari şi mici, semne grafice speciale, diverse caractere tipografice ale literelor, spațiere etc.).

Trebuie spus, în ceea ce priveşte dicționarele avute în vedere, că singura lucrare care face abstracție de un asemenea sistem este *MDA*, care transpune sensurile cuvântului polisemantic – ce-i drept, respectând ordinea în care acestea sunt livrate în dicționarele-mamă (*DA* şi *DLR*) – într-o înşiruire ce nu oferă nicio informație cu privire la filiația lor.

În încheiere, am dori să ne raportăm la metodele de definire cu care se operează în logică şi să vedem în ce măsură acestea sunt aplicabile în cazul definiției lexicografice. Dintre lucrările consultate care au în vedere această temă[9] am ales pentru demersul nostru lucrarea colectivă *Dicționar de filozofie*, Bucureşti, Editura Politică, 1978.

Astfel, în funcție de metoda utilizată, definițiile ar cunoaşte următoarele tipuri:

1. Definiții **prin gen proxim şi diferență specifică**, care mai sunt numite şi definiții *per essentiam*, deoarece dezvăluie însuşirile esențiale ale obiectului definit. De precizat că această procedură de definire se poate aplica numai acelor noțiuni care pot fi *specii*. Este un tip de definiție larg răspândit în lexicografie şi la care ne-am referit deja, aşa că nu vom insista.

[8] Vezi, spre exemplu, *Introducere* la *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, tomul VI, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. V–XV.

[9] *Mic dicționar filozofic*. Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Politică, 1973; Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*. Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Tehnică, 2003 etc.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

2. Definiții **genetice**, care arată originea obiectului definiției şi procesul prin care a luat naştere:

> CATÂR Animal domestic, hibrid rezultat din împerecherea măgarului cu iapa sau a armăsarului cu măgărița.

3. Definiții **constructive**, arătând felul în care, din anumite materiale şi cu anumite unelte, poate fi construit un exemplu de lucru ce aparține clasei obiectului definiției:

> CĂRĂMIDĂ Material de construcție artificial, având forma unei piese prismatice, obținut dintr-un amestec de argilă, nisip şi apă sau din alte materiale (beton, zgură de furnal etc.), uscat la soare sau ars în cuptor.

4. Definiții **operaționale**, care specifică o serie de operații sau experimente (în sens larg) ce pot fi făcute pentru a şti dacă obiectul definiției este ceea ce se spune că este, dacă un concept sau un cuvânt este corect folosit sau aplicat:

> MUTON[1] (Biol.) Cea mai mică unitate din interiorul unei gene care, dacă e schimbată, poate provoca o mutație.

5. Definiții **enumerative**, care epuizează prin înşiruire obiectele individuale ce participă la sfera definitului:

> GEN ♦ Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare şi care cuprind creațiile asemănătoare prin modul de a reprezenta realitatea. *Genul epic. Genul liric. Genul dramatic. Genul oratoric.*

(Trebuie precizat că e un tip de definiție uzitat mai ales în dicționarele de factură enciclopedică, exemplul propus identificat în *DEX* reprezentând realmente o excepție.)

6. Definiții **ostensive**, care înşiră elemente ce aparțin extensiunii definitului fără a o epuiza însă, adică oprindu-se doar la câteva exemple considerate reprezentative, relevante, pentru a ne da seama ce este definitul:

> CANID (La pl.) Familie de mamifere carnivore digitigrade, cu gheare neretractile şi cu patru degete la picioarele dinainte şi cu cinci la cele din spate, din care fac parte lupul, vulpea, şacalul etc.

7. Definiții **de precizare**, care arată că într-un anume context, din totalitatea sensurilor sale posibile un cuvânt va fi folosit numai cu un anume înțeles:

> AMENINȚARE (Jur.) Infracțiune care constă în alarmarea unei persoane, prin manifestarea intenției de a săvârşi, față de ea sau față de o rudă apropiată, o infracțiune sau o faptă păgubitoare.

8. Definiții **abreviative**, care oferă o expresie prescurtată, mai convenabilă, în locul uneia mai complicate şi mai greu de folosit. În lexicografie, nu este, în fapt, o definiție propriu-zisă:

> KILOCALORIE Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii; calorie mare. [Abreviat: *kcal*].

9. Definiții **prin sinonimie**. La acest tip de definiție ne-am referit deja.

Desigur, mai pot fi avute în vedere şi alte tipuri de definiții: **enciclopedice**, **accidentale**, **vagi**, **alternative** (un exemplu pentru acest din urmă tip îl reprezintă, în cazul definirii plantelor şi animalelor, indicarea, în continuitatea definiției, a

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)

numelor latineşti ale acestora) etc., după cum există, de asemenea, şi definiţii mixte, care combină modalităţi de definire prezentate în demersul nostru. La o delimitare interesantă procedează, spre exemplu, şi Emanuel Vasiliu[10], care distinge între definiţii **ştiinţifice** şi **preştiinţifice** (sau **uzuale**).

Şi mai sunt, fireşte, şi alte aspecte (cum ar fi modul de realizare a definiţiei în cazul expresiilor şi locuţiunilor) sau concepte a căror prezentare (măcar preliminară) ar fi putut face obiectul articolului de faţă; ne vom opri însă aici, cu intenţia de a ne apleca asupra lor într-o preconizat amplă lucrare viitoare.

DICŢIONARE

DA = *Dicţionarul limbii române*. Bucureşti, Tomul I (partea I: *A–B*, Librăriile Socec, 1913; partea II: *C*, Tipografia ziarului „Universul”, 1940; partea III, Fascicula I: *D–de*, „Universul”, 1949); Tomul II (partea I, *F–I*, Imprimeria naţională, 1934; partea II, fascicula I: *J–lacustru*, „Universul”, 1937; [partea III]: *Ladă–lojniţă*, [fără editură, fără an], Academia Română.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 [Supliment: 1988]. Ediţia a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998. Ediţie revăzută şi adăugită, 2009.

DL = *Dicţionarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române. Vol. I (*A–C*): 1955, vol. II (*D–L*): 1956, vol. III (*M–R*): 1957, vol. IV (*S–Z*): 1958.

DLR = *Dicţionarul limbii române*. Serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei, Tom VI–XIV, 1966–2010.

DM = *Dicţionarul limbii române moderne*, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.

MDA = *Micul dicţionar academic*. Vol. I–IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic. Vol. I (*A–C*): 2001, vol. II (*D–H*): 2002, vol. III (*I–Pr*), IV (*Pr–Z*): 2003.

INVENTAIRE DES MÉTHODES DE LA DÉFINITION LEXICOGRAPHIQUE

(Résumé)

Cet article se propose d’offrir une vue d’ensemble sur la manière de construire la définition lexicographique. Dans ce but, on fait une revue des quelques-unes des œuvres théoriques les plus importantes qui portent sur les méthodes de définition.

En même temps, cette démarche est soutenue par une présentation (par la voie des exemples) des méthodes de construire la définition dans les dictionnaires parus sous l’égide de l’Académie Roumaine, particulièrement dans le *Dictionnaire explicatif de la langue roumaine (DEX).*

Cuvinte-cheie: metalexicografie, tipuri de definiţii, dicţionarele Academiei Române.
Mots-clés: métalexicographie, types de définitions, les dictionnaires de l’Académie Roumaine.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

[10] *Definiţia sensului sau definiţia obiectului?*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, **37**, nr. 2, 1986, p. 85–91.

BDD-A449 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:02:53 UTC)